

№ 41 (250)
Лістапад 2008 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

У нумары:

- Асоба ў краязнаўстве:**
старонкі Рогача – стар. 3
- Знаходкі:** Беларусь у культурным кантэксце Еўропы – стар. 3 і 5
- Імя з небыцця:**
Шыман Старавольскі – стар. 7

Наша віншаванне

Калектыву Віцебскага абласнога краязнаўчага музея

Ад імя «Краязнаўчай газеты», Беларускага фонду культуры сардэчна віншую вас з 90-годдзем заснавання музея – першапраходніка краязнаўчых шляхоў у нашай краіне.

Шчыра жадаю новых высокіх дасягненняў у справе нацыянальнага музеязнаўства, навуковых адкрыццяў, экспазіцыйных знаходак, зацікаўленых наведвальнікаў.

Уладзімір ГІЛЕП

На тым тыдні...

- **20 кастрычніка** ў Мінску стартвала **экалагічная дэкада «Захаваем прыроду Беларусі»**, арганізаваная Федэрацыяй прафсаюзаў Беларусі. Падчас адкрыцця дэкады на тэрыторыі Дзіцячага гарадка Ленінскага раёна сталіцы высаджаная Дзіцячая алея. У праграме былі таксама мерапрыемствы, прысвечаныя экалагічнай адукацыі дзяцей. А для дзяцей-сіротаў у дзіцячых дамах арганізаваныя забаўляльна-пазнавальныя свята з удзелам студэнтаў Міжнароднага дзяржаўнага экалагічнага ўніверсітэта імя А. Сахарова, студэнтаў біялагічнага факультэта БДУ, Рэспубліканскага экалагічнага цэнтру дзяцей і юнацтва. Асобная ўвага будзе нададзена ў праблеме бадзяжных жывёлаў.
- **22 кастрычніка** ў Мінскай галерэі «Свет фота» адкрылася **выстаўка фатаграфіі польскага майстра Лешэка Падэшвы «Суб'ектыўны погляд»**, арганізаваная Польскім інстытутам у Мінску і беларускім грамадскім аб'яднаннем «Фотамастацтва». На ёй прадстаўлены 50 чорна-белых здымкаў, прысвечаных гісторыка-культурнай і прыроднай спадчыне старажытнага польскага горада Сандамеж, дзе жыве фотамайстра. Прычым, частку сваіх твораў ён выканаў у тэхніцы інфрачырвонага выпраменьвання.
- **24 кастрычніка** ў канцэрэнц-зале Нацыянальнага архіву Рэспублікі Беларусь адбылася прэзентацыя навуковых выданняў падрыхтаваных у межах праекту «**Пражская весна і міжнародны крызіс 1968 года**», здзейсненага спецыялістамі аўстрыйскага Інстытута імя Людвіга Боцмана па даследаваннях вынікаў вайны, Расійскага дзяржаўнага архіву навейшай гісторыі, Інстытута ўсеагульнай гісторыі Расійскай акадэміі навук, Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь і іншых навуковых устаноў. Былі прадстаўлены двухтомныя выданні «**Пражская весна і міжнародны крызіс 1968 года**», а таксама даведнік «**Документы Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь о чехословацком кризисе**», – публікацыі дакументаў з архіваў 37 краін, у тым ліку з фондаў Нацыянальнага архіву Рэспублікі Беларусь.
- У гэты ж дзень у Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі адкрылася **выстаўка твораў навучэнцаў Дзіцячай мастацкай школы № 1 імя В.К. Цвірка г. Мінска**, прысвечаная 50-годдзю з дня заснавання.
- У рамках святкавання Міжнароднага года бульбы-2008 прайшоў **Сусветны конкурс «Бульба ў аб'ектыве фотакамеры»**. На конкурс, які быў абвешчаны ў сакавіку 2008 года, паступіла больш за тысячу заявак з 90 краінаў свету. Арганізатары паставілі задачу прыцягнуць увагу да ключавой ролі бульбы ў сельскай гаспадарцы, эканоміцы і сусветнай харчовай бяспецы. Пераможцамі ў катэгорыях прафесіяналаў і аматараў сталі фотамайстры з Перу і Кітая. Трэцяе месца ў прафесійнай катэгорыі заняў беларускі фатограф Віктар Драчоў.
- **26 кастрычніка** на радзіме паэта Анатоля Сыса ў вёсцы Гарошкаў Рэчыцкага раёна ўжо трэці раз прайшло **Свята беларускай паэзіі**, прымеркаванае да дня нараджэння паэта. У гэты дзень на вясковых могілках на магіле А. Сыса ўрачыста адкрыты помнік, створаны скульптарам Генікам Лойкам. На ўрачыстым адкрыцці прысутнічалі родныя і сябры паэта, прадстаўнікі інтэлігенцыі. А ў двары ягонага дому адбылася творчая вечарына. Доктар філалогіі, загадчык кафедры беларускай літаратуры Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны Іван Штэйнер прэзентаваў выданую сёлета манаграфію-эсэ аб творчасці А. Сыса «Палі руны мне не вышыць».

Фота з Radzima.org

Навіны краязнаўства з Міншчыны

Нядаўна пабачыла свет вельмі патрэбная школам брашура «Мая Міншчына», падрыхтаваная супрацоўнікамі ДУА «Мінскі абласны інстытут развіцця адукацыі». У ёй сцісла змешчана праграма факультатывных краязнаўчых заняткаў для агульнаадукацыйных устаноў, што, бясспрэчна, паспрыяе адпаведную работу па ўсебаковым (гістарычным, эканамічным, культурным) вывучэнні Мінскай вобласці як у цэлым, так і па яе асобных мясцінах.

Праграма канкрэтызуе напрамкі дзейнасці з улікам узросту навучэнцаў. Так, для вучняў I–IV класаў прапановаецца курс «Мая Міншчына», для пяцікласнікаў – «На родная культура Міншчыны», для шасцікласнікаў – «Славу-

тыя людзі Міншчыны», для сямікласнікаў – «Магутныя ўладары Міншчыны», для васьмікласнікаў – «Міншчына: гісторыка-культурная спадчына», для дзевяцікласнікаў – «Гістарычная геаграфія Міншчыны», для дзесяцікласнікаў – «Міншчына першай паловы XX стагоддзя ў дакументах і ўспамінах» і для выпускнікоў – «Міншчына сучасная».

У брашуры зазначаецца, што ёсць і варыятыўны кампанент курса ў выдадзеным ужо зборніку прац «Міншчына, мой край родной...» (на жаль, рэдакцыя «КГ» з ім неазнаёменная), але даследчыкі пераконваюць, што абодва варыянты дапаўняюць адзін аднаго і служачь адной мэце – мэце спазнання цэнтру Беларусі і выхаванню патрыятызму. Да праграмы «Мая Міншчына» па кожным з вышэй названых раздзелаў прыкладзена тлумачальная запіска, вызначаюцца асноўныя мэты, падаецца спіс літаратуры, але падкрэсліваецца, што настаўнікам пры выкананні яе даецца і права выбару. Гэта – добра, у тым сэнсе, калі педагог не будзе абмежаваны пэўнымі рамкамі (далучыць да курса і свае тэмы), але пры гэтым, безумоўна, выканаўцы павінны быць вельмі адказныя – у сэнсе дапаўнення і асвятлення таго, што паглыбіць веды як па гісторыі Міншчыны, так і сучаснасці. І, у прыватнасці, з улікам малавядомага, а то і незаслужана забытага.

Ад рэдакцыі. «КГ», зразу-мела, толькі вітае ініцыятыўу ўстаноў адукацыі па развіцці ў іхняй сферы рэгіянальнага краязнаўства і просіць педагогаў, краязнаўцаў з іншых абласцей і раёнаў пазнаёміць нас са сваімі новымі напрацоўкамі.

1 ў 2009-м – будзем разам!

Любі свой край!

Выпісвай! Чытай!

падпісныя індэксы: індывідуальны - 63320, ведамасны - 633202

Перуны неслі кару нябесную

Без Бога – не да парога

З прыгараднага аўтобуса на прыпынку ля магазіна «Крыніца» лёгка сышоў паўнаваты, з акруглым брушчам, мужчына пенсійнага ўзросту. Убачыўшы мяне, жвава падышоў і не прывітаўшыся, спытаў, як кажуць, ва ўпор:

– Как со здоровьем?

Адказваць на амерыканскі лад «акей», альбо на манер старога яўрэя сказаць: «Не дождётся!» – не было жадання. Адказаў коротка:

– Трымаемся паціху, дзень на дзень не пахожы – па ўзросце.

– То, может, в церковь ходите? – хітравата ўсміхнуўшыся, запытаў гэты чалавек, з якім я зрэдку раней сустракаўся на гарадскім рынку, дзе ён прадаваў мёд са сваёй пасекай. Нават імя яго не ведаў і не пытаў.

– Наведваю царкву не адзін год, – адказваю яму. – І вам жадаю таго ж.

– Зачем она мне! У меня забот хватает по хозяйству и без того.

– А Библию ў доме маеце? – пытаюся.

– Да в той Библии брешут то же, что и в наших газетах! – з нейкай злавеснай усмешкай адказаў ён.

Гэта мяне здзівіла. Бо пасля распаду СССР сярод пенсіянераў, колішніх атэістаў, нават вясковых, падобных выпадкаў супраць царквы ўжо амаль не чуваць. А тут нібы чалавек з глузду з'ехаў: адкрыта на вуліцы ганіць Библию!

– Дарэмна вы так гаворыце, – стрымана адказваю яму. – Библия – самая распаўсюджаная кніга ў свеце, яна перакладзена з іўрыта і грэчаскай на 2180 моваў мільённымі тыражамі!

А ён ужо спяшаўся па сваіх справах, бо на мае словы махнуў рукой, не развітаўся. Мусіць, кіраваўся на базар.

Чалавек усё жыццё правёў у клопатах аб жываце, а душа засталася ў зацемках. Ён не адзін такі ў яго вялікай, двароў на трыста, абжытай прыгараднай вёсцы, дзе не было раней царквы і зараз няма. Да гарадскога храма можна даехаць прыгарадным

аўтобусам за нейкіх 15 хвілінаў, у многіх ёсць уласныя легкавікі, але рэдка хто з пенсіянераў, асабліва мужчынаў, туды наведваецца, нават у дні прастольных святаў. Ходзяць у Дом культуры, у магазін па таннае віно, як і 25 гадоў таму.

А вось нядаўна ў нядзелю на прыпынку, дзе наведвальнікі Касма-Даміянаўскай царквы пасля заканчэння літургіі чакалі аўтобуса, які ідзе да аўтавакзала, спытаў у пажылой, сялянскага выгляду жанчыны, куды ёй трэба ехаць. Яна адказала, што ў вёску Селішча, за 10 кіламетраў ад горада. Ад вакзала ходзіць прыгарадны аўтобус. На пытанне, хто яшчэ з аднавяскоўцаў наведваецца ў царкву, жанчына адказала: «Более ніхто. Раней пенсіянерка Ніна Палышчук нават зімой адна ездзіла, але яна памерла ўжо, пражыўшы 90 гадоў». А ў тых Селішчах двароў не меней двух соцень. Вірус атэізму, на які дзесяцігоддзямі хварэла вёска, вельмі жывучы, да яго ліпнуць п'янства ды іншыя грахі чалавечыя.

У вёсцы Сярагі ў канцы 1920-х тутэйшыя атэісты з ліку актыўных камбедчыкаў закрылі, а потым і разбурылі мясцовую драўляную царкву пры маўклівым сузіранні вернікаў – страх пасяліўся ўжо ў іх душах. А ў ліпені 1943 года падчас жніва ў навалніцу маланка забіла дзвюх жанчын, маці і яе трынаццацігадовую дачку. Пазней над вёскай праляталі шаравыя маланкі, а адна з іх уляцела праз адчыненыя дзверы ў хату і слізганула ў акно, напалохаўшы гаспадыню хаты.

У 1954 годзе маланка ў час бурнай навалніцы запаліла гумно, а другая забіла пяцёрых дарослых мужчынаў, у тым ліку двух студэнтаў, якія прыехалі на канікулы ў вёску. Яшчэ жанчына, сведка страшнай кары перуна, памерла паблізу ад «разрыву» сэрца. І пазней маланкі часцяком білі па вёсцы. Толькі пасля таго, як у 1990-я там пабудавалі новую драўляную царкву, перуны сталі абходзіць яе бокам.

Міхась ТЫЧЫНА, г. Слуцк

Назва вёскі Забродзе пайшла, напэўна, ад таго, што ўзнікла яна як раз за бродам. Так, як і злітая з ёю Падляскоўе, – каля лесу. Цяпер жа каля вёскі на месцы рэчкі два штучныя возеры і меліярацыйная канава. Назву рэчкі нават старажылы ўспамінаюць доўга.

Касмічны госць у Забродзі

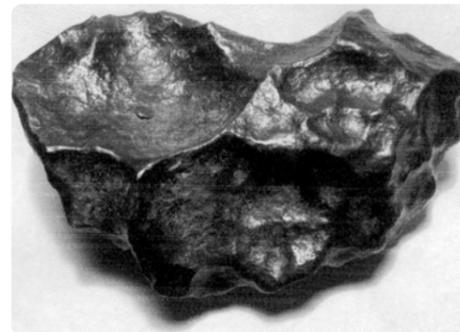
Жыхар вёскі Босы Вацлаў Іосіфавіч, 1933 года нараджэння, прыгадаў, што, як капалі ў 1973 годзе першае падляскоўскае штучнае возера, старыя, седзячы на лаўцы, казалі: «Вось і прапала наша Ратонда». Улічваючы, што з 1921 па 1939 год Заходняя Беларусь была ў складзе Польшчы, назва рэчкі Ратанка і гучала на польскі манер прыкладна так.

Другое возера выкапалі ў 1983 годзе і пра рэчку пачалі яшчэ больш забываць. Берагі яе былі зарослыя хмызняком, а месцамі забалочаныя, то, магчыма, у былую ліхую гадзіну гэтая мясціна хавала і ратавала людзей. Ды і рыба, і птушкі тут вадзіліся.

Гісторыка-дакументальная хроніка гарадоў і раёнаў Беларусі «Памяць» пра Стаўбцоўскі раён дае звесткі, што Заброддзе – вёска ў Хатаўскім сельсавеце. На 1 студзеня 2004 года тут было 42 двары, 119 жыхароў. У Падляскоўі – 10 двароў, 25 жыхароў.

Здаецца вёска, як вёска, толькі... Яна па-свойму знакамітая. Напрыканцы XIX ст. каля яе ўпаў метэарыт. Яго назвалі па імені вёскі «Заброддзе». Ён ёсць і цяпер, але за межамі Беларусі. І мы можам азнаёміцца з ім толькі па звестках.

З архіўных дакументаў Ашмянскага павета Дзераўноўскай воласці за 1861 год можна даведацца, што ў вёсцы Заброддзе пражывала 248 жыхароў і было 333 дзесяці-

ны зямлі, а ў вёсцы Падляскоўе – 66 жыхароў і 130 дзесяцін зямлі.

...Раніцай 22 верасня 1893 года Мікола Шумчык будаваў у Забродзі сабе новую хату, а дапамагалі яму Фама Дзям'янка і Станіслаў Камар. Раптам яны пачулі моцны гул і ўбачылі на небасхіле яркі шар, які набліжаўся да іх. Вогненны шар на вачах анямелых мужчын абрынуўся на зруб. Крыху пазней яны зайшлі туды і пабачылі нібыта звычайны камень, толькі гарачы.

Знаходкай зацікавіліся мясцовыя і цэнтральныя ўлады Расійскай імперыі. Напрыклад, апякун Віленскай навучальнай акругі Аляксандр Сергіеўскі выдаў загад даставіць знаходку ў Вільню. Ён перадаў метэарыт для даследавання прафесару Адэскага ўніверсітэта Ромулу Прэндзелю. Там ад метэарыта быў адпілаваны невялічкі кавалак для даследавання, а астатняе вернута ў Вільню.

Як вядома, метэарыты па-

дзяляюцца на тры класы: жалезныя, жалезна-каменныя і каменныя. Сярод апошніх адрозніваюць хандрыты і ахандрыты. Хандрыты маюць маленькія шарыкі – хондры, асаблівыя ўтварэнні, якіх няма ў зямных пародах; у ахандрытаў яны адсутнічаюць.

Метэарыт «Заброддзе» быў аднесены да разрады хандрытаў. Ён – адзіны экзэмпляр, дакладны час якога падцверджаны сведкамі і, у адрозненні ад іншых, знойдзеных на Беларусі, мае чыста каменную аснову.

У 1894 годзе апісанне заброддзеўскага метэарыта, зробленае на аснове даследванняў прафесара Прэндзеля, трапіла ў каталог «нябесных каштоўнасцей», знойдзеных на тэрыторыі Расійскай імперыі.

З-за прычын Першай сусветнай вайны, рэвалюцый доўгі час лёс метэарыта быў невядомы. Толькі пасля Другой сусветнай вайны прафесар Вільнюскага ўніверсітэта Далінкявічус выпадкова выявіў сярод экспанатаў кафедры геалогіі метэарыт «Заброддзе». Пры дэталёвым аглядзе і супастаўленні са здымкамі, зробленымі яшчэ Прэндзелем, было ўстаноўлена, што гэта той самы метэарыт. Зараз ён выстаўлены ў экспазіцыі музея Вільнюскага ўніверсітэта.

...Вёска Заброддзе на сёння налічвае крыху больш за 40 дамоў. А на беразе Падляскоўскага возера размешчаны дамы грамадскай абрачыннай арганізацыі «Беларускі дзіцячы хоспіс». Сем'і з хворымі дзецьмі з Беларусі, Англіі і іншых краін прыязджаюць адпачываць у гэты маляўнічы куток на рэчку Ратанку.

Васіль СУДНІК

Ф.СП-1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету 63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Колькасць камплектаў

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды

(паштовы індэкс)

(адрас)

Каму

(прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ

КАРТКА

на газету

63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	_____руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі	_____руб.	

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды

(паштовы індэкс)

(адрас)

Каму

(прозвішча, ініцыялы)

Ці загаворыць чыноўнік-беларус на роднай мове?

Мне пашчасціла наведвацца ў Лясную на юбілейную ўрачыстасць з нагоды 300-годдзя бітвы рускіх войск са шведамі, якую Петр I назваў «Маці Палтаўскай перамогі». Прайшло свята велічна, прыгожа і светла, пакінула ў слаўгарадчан і шматлікіх гасцей з Расіі, Украіны, Беларусі яркія, незабыўныя ўражанні. Былі госці і са Швецыі.

Мяне і многіх прысутных адначасова азмочыла, парадавала і здзівіла такая акалічнасць: ні вядучая, ні чыноўнікі-беларусы не прамовілі ані слова на роднай мове, а пасол каралеўства Швецыі ў Беларусі Стэфан Эрыксан сваё слова прысутным ад пачатку да канца сказаў па-беларуску. Ён ад імя шведаў папрасіў прабачэння ў славян за тыя беды і гора, якія яго супляменнікі ўчынілі тры стагоддзі назад, і запэўніў, што Швецыя будзе жыць у міры і сяброўстве з Беларуссю, з яе народам. Усе прысутныя прамоўцу добра зразумелі і выказалі сваю згоду воплескамі.

Здзівіла і парадавала не тое, што

швед дасканала вывучыў беларускую мову і на ёй звярнуўся да народа. Здзівіла і азмочыла тое, што нашы работнікі культуры і чыноўнікі, якія нарадзіліся ў беларускіх сем'ях, жывуць у Беларусі, атрымалі добрыя і выдатныя адзнакі па беларускай літаратуры і мове на экзаменах у сярэдняй і вышэйшай навучальных установах, упарта цураюцца сваёй роднай мовы.

Відаць па ўсім, што шведскі пасланнік чытаў і добра помніць запаветныя словы першага паэта-класіка Беларусі Францішка Багушэвіча: «Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не умёрлі!». Іншазаем ведае, што мова – гэта адна з галоўных частак падмурку нацыі, ён ведае і разумее, што калі гучыць голас маці, то гучыць і голас роднай зямлі, голас народа, голас нацыі.

А як нашы чыноўнікі і прафесіяналы ад культуры? Ці загавораць яны на роднай, матчынай мове?

Віктар АРЦЕМ'ЕЎ,
г. Магілёў

Музычнае краязнаўства

Галілей ведаў пра Беларусь тое, што мы адкрываем наной

Беларускі фонд культуры і яго «Краязнаўчая газета» даўно пачалі пошукі музычнай спадчыны нашага народа мінулых стагоддзяў. Вынікам плённай працы ў гэтым кірунку даўняга сябра фонду, мастацкага кіраўніка «Беларускай Капэлы» Віктара Скарабагатава стала выданне кнігі «Зайгралі спадчынныя куранты» (Мн., 1998) у серыі «Вяртанне» Беларускага фонду культуры. Працаю В. Скарабагатава, В. Дадзіёмавай, А. Ахвердавай, Г. Каржанеўскай, С. Немагай, А. Фралова стваральнікі музычнай класікі ў Беларусі паўстаюць як роўныя, роўнавялікія і... проста вялікія ў гучным пераліку імёнаў, якімі ганарыцца чалавецтва.

Каб упэўніць і чытача «КГ» у гэтым, мы выкарыстоўваем перадрук з газеты «Звязда» з паведамленнем пра новыя (без перабольшвання – сенсацыйныя) знаходкі С. Немагай і А. Фралова.

Родны брат славутага Галілеа Галілея быў музыкантам і прыехаў працаваць у краіну, дзе квітнелі мастацтвы. Яго прывяла сюды музыка, якая за заслонай стагоддзяў аказалася схаваная для нас. Але нядаўнія сенсацыйныя віленскія знаходкі беларускіх даследчыкаў музыкі Святлены Немагай і Аляксея Фралова дазволілі аднавіць карціны багатага музычнага жыцця, якое развівалася ў рэчышчы культуры тагачаснай Еўропы. Новыя творы, новыя імёны, новыя жанры – ёсць чаму

дзівіцца, і не толькі даследчыкам...

Аляксей Фралоў: Сапраўды, старонка за старонкай, вывучаныя намі ў розных архівах і бібліятэках Вільнюса матэрыялы адкрылі цэлую панараму беларускай музычнай культуры еўрапейскага размаху. Знаходкі нават ад XV стагоддзя – самы ранні са знойдзеных намі рукапісаў, яшчэ гатычны. Гэта літургічны твор, які належаў французсканцам. Творы XVI стагоддзя – евангелічна-рэфармацкія канцыяналы, якія належалі нашай хрысціянскай еван-

гелічнай рэфармацкай царкве. Былі каталіцкія і праваслаўныя творы, як і творы свецкіх жанраў. Адкрылася шмат імёнаў кампазітараў, якія прыязджалі сюды працаваць. Напрыклад, славыты італьянец Александра Грандзі. Мы ведаем, што ў XVI стагоддзі рух італьянцаў у Беларусь актывізуецца дзякуючы каралеве Боне Сфорцы, жонцы нашага вялікага князя і, адпаведна, польскага караля Жыгімонта I (Старога). Магнаты не хацелі адставаць ад манарха, запрашалі італьянцаў, у тым ліку кампазітараў. Відаць, былі яны гасцінныя і шчодрыя, бо ехалі сюды як у цэнтр цывілізацыі. Быў, напрыклад, у нас Галілей. Не сам астраном, а яго родны брат Мікеланджэла. Музыкант, кампазітар, бліскучы лютніст, ён працаваў у Радзівілаў. Яго сын Вінчэнца, які таксама стаў выдатным кампазітарам і лютністам, застаўся ў Беларусі пры двары Тышкевічаў. Еўрапейскія зоркі таго часу працавалі ў нас.

Святлена Немагай: Але культура першай паловы XIX стагоддзя знаходзілася ў ценю ў параўнанні з культурай іншых часоў, напрыклад, адносна канца XVIII стагоддзя, бліскуча даследаванага прафесарам Вольгай Дадзіёмавай. Можа, тут не фігуравалі імёны такога маштабу, як Станіслаў Манюшка, які з'явіўся на небасхіле беларускай культуры пазней, у 1840-я гады. Але было б дзіўна, каб у той час нічога не з'яўлялася ў музыцы. Пошукі прывялі да таго, што мы даведаліся пра шмат бліскучых імёнаў менавіта першай трэці XIX стагоддзя, іх яшчэ даўдзецца раскрыць. Адно з такіх імёнаў – Антоній Сакульскі, кампазітар, які працаваў у Дабраўлянах, у Паставах. Вядомым творам Антонія Сакульскага была Фуга до мажор, прысвечаная, дарэчы, Станіславу Манюшку. Але толькі ў энцыклапедыях узгадвалася, што Сакульскаму належаць ламентаты, якія былі вельмі папулярныя ў свой час. Гэты цікавы музычны жанр не фігураваў у гісторыі беларускай музыкі. Ламентацыі, ці «Плач святога Ерэміі» – буйны вакальна-інструментальны жанр, з удзелам хору, капэлы, мае цікавую будову, дзе лацінскія тэксты перамяжоўваюцца з распевамі літар габрэйскага алфавіту. Нашы апошнія пазнаўчы даследаванні дазволілі выявіць два творы Сакульскага ў гэтым жанры.

(Заканчэнне на стар. 5)

Фрагмент гімнала «Antiphona» А. Dominikus» з бернардынскага кляштару ў Гародні (XVIII ст.)

Майго сэрца жывыя старонкі...

Рыхтуецца да выдання бібліяграфічны паказальнік «Майго сэрца жывыя старонкі». Ён складаецца з чатырох частак. Гэтае выданне асвятляе жыццёвы і творчы шлях Анатоля Рогача, краязнаўца, даследчыка гісторыі і літаратуры па прызначэнні, начальніка Вілейскіх электрычных сетак па пасадзе. За сваё жыццё на старонках газет і часопісаў Рэспублікі Беларусь было апублікавана больш за 370 падрыхтаваных ім матэрыялаў. Асноўную частку з іх складаюць даследаванні па гісторыі Вілейскага раёна, Мінскай вобласці. Матэрыялы ён вывучае ў архівах Гродна, Вільнюса, Санкт-Пецярбурга, Мінска, Львова. У яго багатая асабістая бібліятэка, дзе няма рэдкіх кніг. Анатоля Валянцінавіча часта наведваюць у музеі, бібліятэкі, знаёміцца з цікавымі людзьмі, якія маюць матэрыялы аб мінулым.

Змястоўнымі былі яго даследаванні аб падзеях Першай сусветнай вайны на тэрыторыі Вілейскага раёна. Каля вёскі Рускае Сяло створаны мемарыялы ў памяць загінулых у той час рускіх воінаў. Яго даследаванні паспрыялі аднаўленню падзей таго часу.

Краязнаўца А. Рогача хвалюе лёс жыхароў роднага краю з даўніх часоў і па сённяшні дзень. Шэраг яго артыкулаў паведамляе аб падзеях на Вілейшчыне ў час Кастрычніцкай рэвалюцыі, 1920–1930-х гадоў, стварэнні калгасаў у 1940–1960-я гады. Не абыйшоў ён гісторыю роднага краю ў час Вялікай Айчыннай вайны. Асобнымі артыкуламі раскажаў аб лёсе людзей спаленых вёсак Любчы, Боркі, Старынкі, Брыгідава.

Гісторыю Вілейкі ён даследаваў ад моманту яе ўзнікнення. Адшукаў шмат фатаграфій і малюнкаў розных часоў. Асобныя артыкулы раскажваюць пра вуліцы, вёскі, прыроду Вілейкі. Жыхары раёна даведаліся аб развіцці энергетыкі раёна з 1904 года,

вытворчасці шкла, цэглы, будаўніцтве прамысловых прадпрыемстваў. Цыкл артыкулаў «Верай душа сагрэвалася» раскажвае пра будаўніцтва храмаў. У раздзеле «Зямлёй Вілейшчыны ўзгаданы» даследуюцца жыццёвыя шляхі знакамітых людзей, ураджэнцаў Вілейшчыны.

Адпачываючы на Украіне, Анатоля Рогач наведваў музей Львова. З матэрыялаў музея ён даве-

На Вілейшчыне нарадзіўся і Эдвард Жалігоўскі – паэт, філосаф, рэвалюцыйны дзеяч. Да 190-годдзя з дня яго нараджэння па ініцыятыве А. Рогача атрымала яго імя адна з вуліц Вілейкі і пабудавана ў яго гонар капліца ў вёсцы Карэкаўцы, дзе нарадзіўся Эдвард.

Анатоль Валянцінавіч даследаваў шлях палітычных дзеячаў 1930-х гадоў Язэпа Гаўрыліка, Аляксандра Уласава, генерала Люцыяна Жалігоўскага, авіяканструктара Паўла Сухого, цікавілі яго і творчыя лёсы пісьменні-

гача сумяшчаюцца самыя розныя накірункі зацікаўленняў. Ён, напрыклад, да 400-годдзя Вілейкі каля тэрыторыі свайго прадпрыемства на вуліцы Валынца стварыў музей камянёў-помнікаў, пра які напісаў цыкл артыкулаў «І камяні могуць гаварыць».

Анатоля Рогача добра ведаюць у раёне. Ён выбіраецца дэпутатам раённага Савета дэпутатаў. Да яго з пашанай ставяцца жыхары раёна, улада. У перадавагоднім інтэрв'ю 2004 года старшыня райвыканкама Я.В. Сініла сярод людзей, якія нясуць культуру ў масы, назваў і Анатоля Рогача як пераможцу раённага конкурсу «Чалавек года». «Я думаю, – сказаў ён, – грамадскае журы ўзнагародзіла яго гэтым званнем не толькі за тое, што ён добры кіраўнік. Анатоля Валянцінавіча вядомы як чалавек шырокіх запытаў, знаўца і даследчык гісторыі роднага краю».

Таксама А. Рогач не толькі аматар, але і папулярны пашак. Ён 5 гадоў кіраваў шашакным клубам у газеце «Шлях перамогі», арганізоўваў турніры шашыстаў і шахматыстаў. Сам ён у гэтым годзе ў трэці раз стаў чэмпіёнам Рэспублікі Беларусь па шашках у завочным чэмпіянаце.

Сам Анатоля Валянцінавіча лічыць, што любы чалавек, на любой пасадзе павінен жыць інтарэсамі свайго народа, вывучаць і ведаць яго гісторыю і культуру, ніколі не цурацца роднай мовы. Інакш – ты не паўнацэнны грамадзянін.

Прадмову да выдання напісала пісьменніца і паэтэса, член Саюза журналістаў Беларусі Таіса Трафімава. Вокладку рыхтаваў мастак Анатоля Акулік. Маральную падтрымку аказаў Міхась Казлоўскі, які і даў назву гэтай кнізе.

Яўген Кулінковіч, Барыс Брацук – укладальнікі выдання дзякуюць усім, хто прымаў удзел і дапамагаў у яго складанні.

Яўген КУЛІНКОВІЧ (малодшы)

А. Рогач (злева) на канферэнцыі прысвечанай І. Ходзьку (Вілейка, 2006 г.)

даўся пра лёс Піліпа Орліка, гетмана, украінскага дзяржаўнага дзеяча, ураджэнца в. Касуты Вілейскага раёна. Піліп Орлік з'яўляецца аўтарам першай Канстытуцыі Украіны.

каў, якія жылі на Вілейшчыне: Максіма Танка, Янкі Купалы, Адама Гурэновіча, кампазітара Міхала Клеафаса Агінскага.

У асобе Анатоля Валянцінавіча Ро-

(Заканчэнне. Пачатак у № 40)

Калі спачатку пецябарбургская тэатральная крытыка ўспрыняла правінцыйнага актёра з пэўнай наспярожанасцю і нават скептыцызмам, то ўжо праз год яе погляды мяняюцца.

Працуе артыст натхнёна і плённа. Ад адкрыцця тэатральнага сезона 1877–1878 гадоў (верасень) да заканчэння сезона 1881–1882 гадоў (красавік) ён упершыню выконвае партыі Свата («Русалка» А. Даргамжскага), Фальстафа («Віндзорскія кумкі» О. Нікалаі), Факце («Цень ваяводы» Л. Гросмана), Кузьмы Мініна («Ніжгародцы» Э. Напраўніка), Чын Као («Бронзавы конь» Дж. Абра), Генрыха Птушкалова («Лонггрын» Р. Вагнера), Варлаама («Барыс Гадуноў» А. Мусаргскага), Калонны («Рыенцы» Р. Вагнера), Яромкі («Варожая сіла» А. Сярова), Галавы («Майская ноч» М. Рымскага-Корсакава), Іаана Грознага («Купец Калашнікаў» А. Рубінштэйна), Тараса Бульбы («Тарас Бульба» В. Кюнера), графа Дзюна («Арлеанская дзева» П. Чайкоўскага), Дзеда Мароза («Снягурачка» М. Рымскага-Корсакава).

Расце і дабрабыт сям'і. Папісаны 1 мая 1877 года кантракт на 2 гады з дырэктарыяй імператарскіх тэатраў прадугледжвае павышэнне аплаты з 3 500 да 4 000 рублёў у год. Наступны кантракт, падпісаны ў жніўні 1879 года на 3 сезоны, прадугледжваў аплату ўжо 6 000 рублёў у год.

Не абмінае сям'ю Стравінскіх і асабістае шчасце. 28 лістапада 1878 года нараджаецца другі сын Юрыі, а 5 чэрвеня 1882 года – сын Ігар.

Фёдар Ігнатавіч Стравінскі ўжо шырока вядомы спявак. Ён можа дазволіць сабе здымаць добрыя кватэры, падарожнічаць. Летам 1880 года ён наведаў Мінск, дзе пазнаёміўся з архітэктурнымі помнікамі.

Ацэньваючы выкананне Ф. Стравінскім партыі Іаана Грознага на прэм'еры оперы А. Рубінштэйна «Купец Калашнікаў» 22 лютага 1880 года, рэцэнзент газеты «Голос» адзначаў: «Роля гэта была вытрыманна з пачатку да канца і робіць найвялікшы гонар добрасумленнасці і таленту сп. Стравінскага, які з кожным сезонам заваяваў усё большую і большую павагу і любоў публікі».

У 1881 годзе дырэктарам імператарскіх тэатраў стаў І. Усевалжскі, чалавек адукаваны, але з вельмі спярэчлівым характарам. Актыўна ўключыўшыся ў тэатральныя інтрыгі, ён 17 ліпеня 1882 года накіроўвае міністру двара графу І. Варанцову-Дашкаву тэлеграму, у якой паведамляе, што Стравінскі поўнацю страціў голас і неабходна даць яму адстаўку. Аднак захады гэтыя поспеху не мелі. І. Варанцоў-Дашкаў наклаў на тэлеграму І. Усевалжскага рэзалюцыю «Заклучыць умовы на тры гады па 8 000 рублёў», бо шукаў шляхі, каб дагадзіць ужо славу таму артысту. Ф. Стравінскі даведаўся аб гэ-

Фёдар Стравінскі¹

тым толькі праз 15 гадоў. Ён назваў І. Усевалжскага «мярзотнай і дзесяціаблічнай фігурай».

Фёдар Стравінскі пачынае новы тэатральны сезон на творчым уздыме. 8 кастрычніка 1882 года ён упершыню выконвае ў адным спектаклі партыі Варлаама і Рангоні ў оперы М. Мусаргскага «Барыс Гадуноў», 13 кастрычніка ролю дона Бартэла ў оперы Дж. Расіні «Севільскі цырульнік», а 4 лютага 1883 года партыю Казанбека ў оперы Ц. Кюі «Каўказскі палонны».

11 верасня 1883 года ў вузкім коле сваіх бліжэйшых родзічаў і сяброў Фёдар Ігнатавіч адзначаў 10-годдзе сваёй сцэнічнай дзейнасці. У гэты дзень ён з вялікім поспехам выканаў партыю Яромкі з оперы «Варожая сіла». «Дарагая мая, неацэнны мой скарб, харошая, чароўная Нюечка, – піша Ф. Стравінскі ў пісьме да жонкі. – Ад усяго шчырага і бязмерна любячага сэрца дзякую табе за віншаванне з днём маёй 10-гадовай працоўнай і сумленнай сцэнічнай дзейнасці, дзякую за добрыя пажаданні... «Варожая сіла» прайшла бліскуча – выклікам (і разам, і саля) не было канца... Хто ведаў аб 10-годдзі, таксама павіншавалі, але ведалі вельмі нямногія, цікава тое, што не ведалі вельмі блізкія і ведалі тыя, на каго нельга было пудумаць».

30 ліпеня 1884 года ў

Сын Ф. Стравінскага – Ігар, гімназіст, будучы кампазітар

Стравінскіх нараджаецца цацвёрты сын, якога назвалі Гурый. Усіх дзяцей, пачынаючы з кастрычніка 1881 года, Ганне Кірылаўне дапамагала выходзіць бонна Берта Самойлаўна Эсерт. Блізкім сябрам сям'і быў і Аляксей Мікалаевіч Душынкін. Ваенны доктар, ён умеў добра ладзіць з гарэзлівымі хлопчыкамі. Летам сям'я часта адпачывала ў маентку Пячыскі, каля Праскурава Камянец-Падольскай губерні, які належаў іх родзічам Елачычам – Аляксандру Францавічу і Соф'і Кірылаўне (сястры Ганны Кірылаўны).

З нязменным і вялізарным поспехам выступае Ф. Стравінскі на сцэне Марыінскага тэатра і ў наступныя гады. І кожную з роляў і глядачы, і крытыка сустракаюць як важную падзею ў тэатральным жыцці Пецябарбурга. Стравінскі ўмеў зрабіць яркімі і значнымі нават самыя

каўся. Захаваліся зробленыя ім аўтапартрэты, партрэтныя замалёўкі жонкі, а таксама Г. Канапацьева – галоўнага рэжысёра Марыінскага тэатра, Г. Усевалжскага, замалёўка магілы Тараса Шаўчэнкі над Дняпром паблізу г. Канева, якая была зроблена з натуры 26 чэрвеня 1890 года з палубы парахода «Аляксандр». Унучка Фёдара Ігнатавіча Ксенія Юр'еўна Стравінская ў свой час перадала ў падарунак Ленінградскаму дзяржаўнаму тэатральнаму музею альбом, у якім сабраны 161 малюнак, і 22 малюнак на асобных лістах (больш за 20 малюнкаў пакінута ў сябе). Дар мастака дапамагаў Фёдару Ігнатавічу Стравінскаму глыбока асэнсаваць унутраны вобраз героя і праўдзіва паказаць яго ў сцэнічным увасабленні.

Летам 1892 года Стравінскі ўпершыню выязджаюць за мяжу ў Вену, Прагу, Дрэздэн, Берлін. Фёдар Ігнатавіч імкнуўся пабываць у тых месцах, дзе жылі і дзейнічалі героі опер: Луўр, старажытныя гарады Германіі.

Ф. Стравінскаму было ўласціва глыбокае пачуццё патрыятызму, хаця ў сваёй перапісцы з роднымі і сябрам ён неаднаразова адзначае ўсё тое адмоўнае, што было характэрна для царскай Расіі, грамадскага і артыстычнага асяроддзя таго часу. Аднак ён ніколі не займаўся палітыкай у прамым яе сэнсе. Яго палітыкай была культурная дзейнасць.

Захавалася нямала запісаў аб яго дапамозе бедным артыстам, жабракам. Ф. Стравінскі прымае актыўны ўдзел у стварэнні музея Міхаіла Іванавіча Глінкі пры Санкт-Пецярбургскай кансерваторыі, матэрыялы для якога збіраў сястра кампазітара Людміла Іванаўна Шастакова-Глінка. Ён перадае для музея клавір оперы «Жыццё за цара», які быў выдадзены ў Мілане з італьянскім тэкстам, і клавір гэтай оперы, выдадзены ў Парыжы на французскай мове.

Здавалася, усё ідзе добра, аднак у другой палове 1890-х гадоў становіцца Ф. Стравінскага ў тэатры ўскладняецца. 20 жніўня 1896 года заканчваецца чарговы кантракт, і дырэктарыя імператарскіх тэатраў яго не працягвае, а падпісваецца загад, згодна з якім Ф. Стравінскі застаецца на службе на працягу 5 гадоў з гарантыяй 35 спектакляў у сезон у першыя 3 гады і 30 спектакляў у наступныя 2 гады з аплатай па 165 рублёў за выступленне.

9 красавіка 1897 года ў гэты

Ф. Стравінскі з жонкай

Птушкалоў Генрых (опера Р. Вагнера «Лонггрын»)

невялікія, эпізодычныя ролі.

Ф. Стравінскі быў адным з самых адукаваных людзей свайго часу. Ён сабраў вялікую калекцыю партрэтаў, гравюр, акварэляў. Таленавіты мастак, сам рабіў замалёўкі оперных персанажаў і людзей, з якімі сустра-

Магіла Ф. Стравінскага

загад былі ўнесены змены. 320 жніўня 1896 года Ф. Стравінскаму прызначалася пенсія як артысту I разраду ў памеры 1 140 рублёў у год і гарантавалася па 35 спектакляў на ўсё 5 гадоў з аплатай па 165 рублёў за спектакль. Калі ўлічыць, што да гэтага артыст атрымліваў па 8 000 рублёў за тэатральны сезон, то гэта было значным паніжэннем яго сталага заробку да 4 950–5 775 рублёў у год.

4 чэрвеня 1897 года Ганна Кірылаўна з сынам Ігарам выязджаюць на лячэнне ў Германію, а 10 чэрвеня сям'ю напаткала вялікая гора – у маентку Пячыскі, дзе ў тое лета адпачывалі Стравінскія, нечакана, не дажыўшы да 22 гадоў, памёр старэйшы сын Раман, студэнт Пецябарбургскага ўніверсітэта. Каб захаваць памяць аб сыне, 22 мая 1898 года Ф. Стравінскі засноўвае стыпендыю імя Рамана Стравінскага для бедных студэнтаў юрыдычнага факультэта Санкт-Пецярбургскага ўніверсітэта, праваслаўнага веравызнання, урадзэнцаў Кіева, якія перайшлі на 2 курс і вышэй, у памеры 3 тысяч рублёў у год.

У лістападзе 1897 года Фёдар Ігнатавіч Стравінскі зноў пачынае выступленні на сцэне. Сябры і кіраўніцтва імператарскіх тэатраў імкнуцца падтрымаць старэйшага артыста.

У другой палове 1898 года здароўе Фёдара Ігнатавіча значна пагаршаецца. У 1899 годзе ён упаў на сцэне і моцна выцяў спіну. Яму прапаноўваюць пасаду галоўнага рэжысёра Імператарскай Санкт-Пецярбургскай оперы, аднак артыст адмаўляецца ад гэтай прапановы і працягвае выступаць на сцэне.

3 студзеня 1901 года ўвесь тэатральны Пецябарбург урачыста адзначаў 25-гадовы творчы юбілей любімага спевака. У Марыінскім тэатры была пастаўлена опера А. Сярова «Юдзіф», у якой юбіляр выконваў партыю Алаферна. М. Рымскі-Корсакаў прысвяціў Ф. Стравінскаму арыю «Анчар – дрэва смерці» на словы Аляксандра Пушкіна і падараваў яму свой партрэт, які зараз захоўваецца ў Пецябарбургскім тэатральным музеі. Ф. Шаліпін у сваім віншаванні адзначыў: «Ад глыбіні душы маёй віншую дарагога рускага мастака з высокаўрачыстым днём юбілею. Слава магутнаму рускаму таленту, які перамог сілу руціны і застою». У. Стасаў з нагоды юбілею пісаў: «Гэта юбілей, які нам трэба, які мы абавязаны адсвяткаваць... для таго, каб выказаць высокаму мастаку, як мы ўдзячны за ўсё, што прыносіць нам яго талент на працягу чвэрці стагоддзя, за тую хвіліну, гадыны шчасця, асалоды, мастацкага любовання і нацыянальнага гонару, якія ён даваў нам так багата паспытаць».

У пачатку лета ён разам з Ганнай Кірылаўнай выязджае на лячэнне ў Германію. Аднак стан здароўя пагаршаецца. 16 кастрычніка артыста ў цяжкім стане прывозяць у Пецябарбург. 21 лістапада яго не стала, а 25 лістапада адбылося пахаванне.

Карціна Ф. Стравінскага

Праводзіць у апошні шлях аднаго з лепшых оперных спевакоў расійскай сцэны, нашага земляка Фёдара Ігнатавіча Стравінскага прыйшлі ўсе артысты Марыінскага тэатра, сотні людзей, шчырых прыхільнікаў яго велізарнага таленту. Ён быў пахаваны на Волкаўскіх праваслаўных могілках у Пецябарбургу, затым перазахаваны на могілках Навадзявоцкага маістэра, а ў 1936 годзе яго парэшткі і помнік з яго магілы перанесены на Ціхвінскія могілкі Аляксандра-Неўскай лаўры (некропаль майстроў мастацтва).

Васіль КУШНЕР

¹ Газетны варыянт. Цалкам артыкул змешчаны ў зборніку «Слаўтыя імяны Вацькаўшчыны», выпуск 2, набыць які можна ў рэдакцыі «КГ».

**(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 3)**

Аляксей: Асмелюся дапусціць, што маштабнасць, прыгажосць гэтай музыкі можна будзе параўнаць з найвыдатнейшымі творами аратарыяльнага жанру ў заходнееўрапейскай музыцы, з самымі выдатнымі рэквіемамі.

Святлена: Так, гэта жанр пакутнай музыкі, які выконваўся на Вялікім Пакутным тыдні і адлюстроўваў пакуты Хрыстовы. Яшчэ што ўражае ў нашых знаходках – вялікі масіў сімфоній. Лічылася, што жанр сімфоніі ўвогуле пачаўся на Беларусі толькі на пачатку XX стагоддзя з прыездам сюды кампазітараў з Пецябургскай і Маскоўскай кансерваторый. Але было б дзіўна, калі б жанр, які развіваўся і квітнеў у Еўропе ў эпоху класіцызму, адсутнічаў у Беларусі (усё такі тут музычныя і культурныя працэсы ішлі паралельна з Заходняй Еўропай). Сапраўды, гэтае меркаванне знайшло пацвярджэнне: нам адкрылася шмат беларускіх прозвішчаў кампазітараў – каля 10 новых імёнаў! А сімфоній значна болей. У аднаго Плашыны шэсць сімфоній. Іх удалося скапіраваць, прывезці.

– У які час, паводле ваших новых даследаванняў, з’яўляецца сімфонія ў Беларусі?

Святлена: Напрыканцы XVIII і асабліва на пачатку XIX стагоддзя. Справа ў тым, што развіццё культуры Беларусі ў параўнанні з Заходняй Еўропай з часам пачало адставаць. Калі Мангеймска школа ці сімфоніі Гайдна з’явіліся ў сярэдзіне XVIII стагоддзя, то ў нас, паводле новых звестак, росквіт сімфоніі пачаўся прыкладна на паўстагоддзя позней. Адпаведна, сам напрамак класіцызму ў нас пратрымаўся даўжэй, да 1830–1840 гадоў. Невыпадкава, што ў той час квітнеў жанр сімфоніі.

– Сімфонія – складаны жанр. Дзе яго маглі за-своіць мясцовыя творцы?

Святлена: Веды і навыві перадаваліся ў той час ад майстра вучню. Але сёння многія імёны, якія ўдалося выявіць, застаюцца за заслонай таямнічасці. Бывае, што ёсць імя, але няма канкрэтных дадзеных пра чалавека. Сапраўды, гэтыя імёны не фігуруюць ні ў літоўскіх, ні ў польскіх крыніцах, значыць, яшчэ адзін доказ – нашы аўтары. Іх творы паходзяць з беларускіх асяродкаў. Напрыклад, з Забелаў Верхнядзвінскага раёна, зараз гэта вёска Валынцы. А яшчэ да 1840-х гадоў там існавала высокапрафесійная капэла пад кіраўніцтвам капельмайстра Міхала Кавалеўскага. Ён перапісваў творы розных аўтараў, апрацоўваў іх. Менавіта з Забельскай калекцыі паходзіць вельмі вялікі масіў твораў, у тым ліку сімфоніі і серэнады Плашыны.

Аляксей: Некаторыя з аўтараў маглі вучыцца на За-

хадзе. Практыка такая была. У Гародні пры двары Антонія Тызенгаўза працаваў Лявон Сітанскі, выдатны беларускі скрыпач і капельмайстар. Разумны мецэнат паслаў яго вучыцца на Захад, адкуль ён вярнуўся адукаваным майстрам. Часам самі магнаты вучыліся музыцы – Мацей Радзівіл, напрыклад, у Дрэз-

Вільню, некалькі разоў у Пецябург да Зубава, але толькі Аляксандр I падпісаў паперу, паводле якой Агінскі змог пасяліцца ў Залессі. Ён фактычна пачаў з нуля будаваць культурны цэнтр. Яго сядзіба адлюстроўвала камернасць той эпохі. Ён запрашаў таксама да сябе на працу славутых музыкан-

ца ад свайго жыцця, ідэалаў, мараў.

Аляксей: У складаных палітычных, грамадскіх умовах таго часу гэта для іх было прадухай, калі яны маглі спяваць сваю песню.

– Але чаму такая цудоўная спадчына аказалася надоўга схаваная ад нас?

ў любы момант гэта можа стацца немагчымым. Ноты і любыя старадрукаваныя рэчы рассыпаюцца, усё менш помнікаў, з якіх удаецца зрабіць копіі, гэта ператвараецца ў праблему, нават фінансавую. Нас падтрымлівае ў арганізацыі навуковых экспедыцый «Беларуская капэла», Віктар

Музычнае краязнаўства

Галілей ведаў пра Беларусь тое, што мы адкрываем наноў

дэне ў найлепшых маэстра. Ён стаў адным з выдатнейшых кампазітараў сваёй эпохі. Яго называлі нясвіжскім Моцартам.

Святлена: Гэта ўвогуле ўнікальны выпадак, калі прадстаўнік такога занага роду піша настолькі якасную музыку. У асноўным кампазітары-аматары працавалі ў малых жанрах – пісалі для фартэпіяна ці маленькіх ансамбляў (скрыпка з фартэпіяна), стваралі рамансы для хатняга музіцыравання. Большасць спадчыны Міхала Клеафаса Агінскага – рамансы і фартэпіяна п’ескі, праўда, ён таксама мае оперу, але гэта выключэнне. А Мацей Радзівіл цудоўна валодаў прыёмамі аркестравага пісьма, ствараючы шмат музыкі для камернага аркестра (6 паланэзаў, Дывертывы рэ мажор для камернага аркестра). Дывертывы сэрэнада па сутнасці з’яўляюцца спадарожнікамі жанру сімфоніі. Трэба было атрымаць высокапрафесійную падрыхтоўку, каб валодаць тэхнічнымі спосабамі напісання твораў для аркестра.

Аляксей: Калі мы знайшлі ноты, скапіравалі іх, то самі селі за раяль і сталі ў чатыры рукі іграць. Асэнсавалі некаторыя знойдзеныя сімфоніі, мы адчулі, што гэта вышэйшы пілатаж кампазітарскай тэхнікі. Напрыклад, раннекласічную па форме сімфонію Яна Чмароўскага можна паставіць побач з сімфоніямі Гайдна.

Святлена: Справа ў тым, што Беларусь не была ізаляваная ад еўрапейскага культурнага працэсу нават у цяжкія часы. Калі ў канцы XVIII стагоддзя адбыўся культурны злом і фармальна тэрыторыя была ўжо ў Расійскай імперыі, культурная інерцыя дапамагала падтрымліваць мастацтва. З аднаго боку, адбываўся занадта буйны цэнтраў, тэатраў. Рэзідэнцыі трансфармаваліся ў сядзібы. У Міхала Клеафаса Агінскага, аднаго з буйнейшых магнатаў, усе маэнткі былі канфіскаваныя. Ён мусіў змагацца за Залессе. Некалькі разоў ездзіў у

таў – Джузэпе Паляні, скрыпача Эскудэра. Але гэта асобныя музыканты, разам з імі ён арганізаваў квартэт. Камерны ансамбль можна лічыць сімвалам той эпохі.

Але нашчадкі Радзівілаў, Сапегаў, Агінскіх усё яшчэ адчувалі сябе магнатамі. Яны не маглі ўжо дазволіць сабе оперных тэатраў, але ў такіх маэнтках, як Паставы, Жалудок, Дабраўляны, Залессе таксама квітнела культура, толькі больш камерная. Паказальная з’ява, калі самі шляхціцы бяруць у рукі інструменты і разам са сваімі дзецьмі арганізуюць музычныя вечарыны. Гэта мы назіраем у Залессі Агінскага, у Паставах Канстанціна Тызенгаўза. Ён быў арнітолагам, але адначасова і кампазітарам-аматарам, якому належаць песні, прывезеныя нам з Вільні.

Працягвалі існаваць духоўныя асяродкі, такія, як Забелы ці Баруны – адтуль паходзяць некаторыя друкаваныя ці рукапісныя ноты. Законнікі ці мецэнаты, якія апякалі дадзеныя духоўныя асяродкі, выдаткоўвалі сродкі на ўтрыманне капэлы. Гэта былі капэлы былога маштабу. Некаторым магнатам таксама гэта ўдавалася. Такім, як Людзвіг Раціцкі, яркая асоба свайго часу. Яго сядзіба была ў Гарадзішчах пад Рэчыцай. З 1811 года ён быў абраны маршалкам Мінскай губерні. Дык ён – уяўляецца! – з Гарадзішча прывёз свой аркестр, які выступаў у Мінску. Ці Лявон Оштар, таксама вялікі мінскі начальнік, меў у сваёй рэзідэнцыі ў Дукоры сапраўдны магнацкі цэнтр, які ўсё яшчэ існаваў на шырокую нагу. Там у яго была капэла, тэатр, нават цырк. Нягледзячы на тое, што ўжо ўваходзілі ў жыццё камерцыйныя антрэпрызы, многія магнаты працягвалі ўтрымліваць нейкім чынам свае тэатры, капэлы, хоць фінансава амаль не маглі ўжо гэтага дазволіць. Працягвалі існаваць культурныя мадэлі папярэдніх эпох, дзе ўсё было шыкоўна. Магнаты не маглі ў адначасе адмовіць-

Аляксей: Вільня была сталіцай нашай дзяржавы больш за 500 гадоў. Таму нават у лепшыя часы, калі існавала дзяржава Вялікае княства Літоўскае, туды сцякаліся ўсе архівы, бібліятэкі, там быў цэнтр і манаскіх ордэнаў, і галоўныя рэзідэнцыі магнатаў. У XIX стагоддзі пачаліся розныя гістарычныя перыпетыі, калі закрываліся на тэрыторыі Беларусі манастыры, касцёлы, рэзідэнцыі шляхецкія прыходзілі ў заняпад пасля розных паўстанняў, і калі ўдавалася ўратаваць нейкія матэрыялы, то яны вывозіліся ў Вільню, дзе яшчэ нешта існавала. Шмат што было вывезена ў Польшчу і ў Расію. Але ў Вільні апынуўся велізарны масіў беларускай спадчыны, пра што сведчаць каталогі архіваў і бібліятэк.

Святлена: Але музыколагаў, якія займаюцца музычнай культурай Беларусі, вельмі мала. Роскід стагоддзяў вельмі шырокі, каб добра раскрыць нейкую эпоху, трэба фактычна прывесці ўсё жыццё. Да таго ж кожны спецыяліст выбірае, як правіла, сваю тэму. Менавіта таму ў музычнай культуры Беларусі застаюцца бэлыя плямы.

Аляксей: Я вывучаю гісторыю духавых інструментаў на Беларусі. Святлена да нядаўняга часу дасканала займалася творчасцю Агінскага. Але для кожнага з нас важна прычыніцца да вяртання нашай гістарычнай памяці. Мы не можам у поўнай меры ацаніць сваю культуру, усвядоміць сябе беларусамі, пакуль не асэнсуем сваю гісторыю. Гэтыя памкненні паклікалі нас спыняцца на кожным кроку, ісці не толькі да вузкай мэты, але фіксаваць усё беларускае, што трапляе ў рукі.

– Ці важна не спазніцца ў вывучэнні архіваў, якія для нас пакуль даступныя?

Святлена: Нас не пакідала думка, што трэба як мага хутчэй гэта рабіць, таму што

Скарабагатаў, адзін з патрыярхаў адраджэння беларускай музыкі.

– Вядома, гаворка вядзецца пра духоўнае вяртанне, на жаль, не пра матэрыяльнае.

Аляксей: Пра матэрыяльнае вяртанне можна гаварыць толькі на ўзроўні дзяржаў. Гэта вельмі складаны працэс. Па вялікім рахунку, мы вяртаем музыку, а не ноты.

Святлена: Калі ноты маўчаць, іх як музыкі няма. Гэтыя творы, як старыя карціны – патрабуюць рэстаўрацыі, дапрацоўкі, усе яны будуць гучаць. Усе нашы знаходкі музыканты ўспрынялі з энтузіязмам. Кіраўнікі вядучых калектываў бяруць гэтую музыку для выканання. Частку апрацоўваў кіраўнік ансамбля сапістаў «Класік-авангард» Уладзімір Байдаў. Першы канцэрт з серэнадамі Плашыны адбыўся 25 верасня. У перспектыве – выкананне сімфоніі таго ж кампазітара і іншых аўтараў. Але матэрыялу ў нас – на вялікі фестываль, які ўжо задуманы пад назвай «Адраджэнне беларускай сімфоніі». У ім пагадзіліся ўдзельнічаць вядучыя музычныя калектывы краіны, у тым ліку Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр пад кіраўніцтвам Аляксандра Анісімава.

Аляксей: Мы цяпер жыём, на вялікі жаль, у значнай ступені ў «папсе» – цісне радыёны і тэлевізійны фарматы. А тая музыка, сярод якой вялікі пласт твораў духоўных, паказвае духоўнае жыццё нашых продкаў. Яна стварала ў сваім часе прастору чыстую, светлую і вельмі добрую, на жаль, амаль забытую. Яна была высокай і цудоўнай, і хочацца, каб мы паглядзелі на неба...

**Размаўляла
Ларыса ЦІМОШЫК**

Фота аўтара

(Паводле газеты «Звязда»)

Наш суайчыннік генерал Мікалай Нагорны — удзельнік вайны ў Іспаніі

У экспазіцыі Карэліцкага раённага музея «Зямля і людзі» вы можаце ўбачыць фотаздымак нашага земляка, удзельніка вайны ў Іспаніі генерал-палкоўніка Мікалая Нічыпаравіча Нагорнага. У фондах музея захоўваюцца яго асабістыя рэчы, шматлікія фотаздымкі, кніга з яго аўтаграфам, аўтабіяграфія і ўспаміны, звесткі з якіх выкарыстаны мною ў артыкуле.

У самым пачатку мінулага стагоддзя, калі ў сям'і асташынскага бедняка Нічыпара Нагорнага 18 снежня 1901 г. нарадзіўся сын Мікалай, ніякіх ілюзій наконт незвычайнасці яго далейшага лёсу не ўзнікала ні ў бацькоў, ні ў вясковай радні. Лёс жа распарадзіўся па-свойму.

Калі меркаваць па аўтабіяграфіі М. Нагорнага, пераломным стаў 1916 г., калі ён пераехаў да старэйшага брата на чыгуначную станцыю Хоўрына пад Масквой, дзе пачаў наведваць заняткі ў вучылішчы чыгуначнікаў. У сакавіку 1920 г. юнак быў прызваны на службу ў Чырвоную Армію. Пасля знаходжання ў запасных палках у Кастраме і самой Маскве трапіў на польскі фронт. Але ўжо ў ліпені таго ж года стаў курсантам Вышэйшай ваенна-хімічнай школы. У час вучобы (1921) змагаўся з бандамі Антонава. У тым жа гады адбыліся ў яго жыцці трагічныя падзеі: уся яго сям'я вымерла ад тыфу...

У 1927 г. у нашага земляка пачынаецца новы этап ваеннай біяграфіі: ён пераходзіць на службу ў войскі супрацьпаветранай абароны. Пачынае з намесніка начальніка штаба 6-й авіяцыйнай брыгады Беларускай ваеннай акругі ў Смаленску. У 1933 г. ён закончыў Ваенную акадэмію імя Фрунзе, а праз тры гады, у жніўні-верасні 1936 г., у складзе дэлегацыі прымаў удзел у маневрах ваенна-паветраных сіл і войскі супрацьпаветранай абароны французскай арміі.

Восенню 1936 г. М. Нагорны трапіў у Іспанію, дзе знаходзіўся аж да сакавіка 1938 г. Спачатку з'яўляўся старшым саветнікам па супрацьпаветранай абароне Цэнтральнага мадрыдскага фронту, а потым і ўсёй Іспанскай рэспубліканскай арміі. Галоўнай задачай ваеннага саветніка было дапамагачь рэспубліканскай арміі сваімі рэкамендацыямі. Аднак абставіны вымушалі яго займацца не толькі арганізацыйнымі пытаннямі, але і прымаць непасрэдны ўдзел у баях...

Папалчнікамі нашага земляка былі ваенныя саветнікі пры рэспубліканскай арміі К. Мерацкоў (пазней — маршал, Герой Савецкага Саюза), Я. Берзін (у Іспаніі знаходзіўся пад прозвішчам генерала Грышына) і Р. Штэрн (абодва пазней былі рэпрэсаваны, рэабілітаваны пасмяротна); афіцэры-добраахвотнікі Р. Маліноўскі, М. Воранаў, М. Кузняцоў, Я. Смушкевіч (Дуглас) і іншыя, якія пазней сталі ва Узброеных Сілах маршаламі, адміраламі, генераламі. Побач з Нагорным зма-

галіся іспанскія военачальнікі Энрыке Лістэр, генерал Вінсэнтэ Рохо, палкоўнік Сарабіа, а таксама генерал Лукач (венгерскі пісьменнік Матэ Залка, які загінуў у баі ў 1937 годзе) і многія іншыя.

М. Нагорны, або «камарадо Маер», як звалі яго ў Іспаніі, ведаў пра трагедыю іспанскага горада Герніка, які быў зруйнаваны бамбардзіроўкамі фашысцкай авіяцыі, бачыў разбураны будынкі ў Мадрыдзе, дзе быў знішчаны былы палац герцагаў Альба з сусветна вядомымі шэдэўрамі мастакоў Ф. Гоі і Д. Веласкеса, разбурана знакамітая мадрыдская бібліятэка, разгромлены шпіталь Сан-Карлас і дзе загінула шмат мірных жыхароў. Як высокаадукаваны спецыяліст ён зрабіў усё магчымае, каб ахоўваць маладую рэспубліканскую краіну ад налётаў варажэй авіяцыі.

А часцей за ўсё нашага земляка можна было ўбачыць на перадавых пазіцыях, дзе ён кіраваў дзеяннямі зенітнай артылерыі.

У час бітвы на рацэ Хараме байцы бачылі, як М. Нагорны на матацыкле «Харлей», які ён лічыў лепшым сродкам перамяшчэння на фронце, хутка пераязджаў ад адной батарэй да другой, каб непасрэдна кіраваць боем. Ён прымаў удзел і ў крывапралітнай бітве ў раёне Гвадалахары, куды асабіста суправаджаў калону зенітных батарэй і дзе ў час бою праявілася яго высокае воінскае майстэрства. Гэта на прапанове М. Нагорнага пры абароне Мадрыда малакаліберныя зенітныя батарэй былі заменены батарэямі сярэдняга калібру, што таксама паспрыяла паспяхо-

вай абароне сталіцы, а пазней і іншых гарадоў ад налётаў варажэй авіяцыі. Гэта па просьбе нашага земляка на прадпрыемствах Мадрыда былі выраблены і трапілі ў войскі зенітныя пражэктары, што дало магчымасць паспяхова весці начныя баі з авіяцыяй.

Непасрэдныя заслугі нашага земляка заключаліся ў тым, што іспанская рэспубліка змагла доўгі час супрацьстаяць авіяцыйнаму ўварожэнню і германа-італьянскіх інтэрвентаў. За свае арганізацыйныя здольнасці і баявыя поспехі ў Іспаніі М. Нагорны быў узнагароджаны ордэнамі Леніна і Чырвонага Сцяга, атрымаў чарговае воінскае званне камбрыга. Пазней, калі будучы ўведзены ў Чырвонай Арміі генеральскія званні, яму прысвоіць званне генерал-маёра (1940).

Пасля вяртання з Іспаніі наш земляк пэўны перыяд знаходзіўся ў разведупраўленні штаба Рабоча-сялянскай Чырвонай Арміі, дзе займаўся падвядзеннем вынікаў вопыту вайны ў Іспаніі, пасля чаго з'явілася некалькі брашур.

Перад вайной М. Нагорны займаў пасаду начальніка штаба Галоўнага ўпраўлення супрацьпаветранай абароны Чырвонай Арміі.

У самыя цяжкія дні восені 1941-га адбылася рэарганізацыя войск супрацьпаветранай абароны, падраздзяленням якой давялося ахоўваць прыфрантавую паласу нашых войскаў — ад Мурманска да Чорнага мора, прыкрываць шматлікія гарады і вайсковыя аб'екты. У гэтым вялікая заслуга і М. Нагорнага. З пачатку вайны ён — начальнік штаба СПА краіны. У сакавіку 1943 г. атрымаў званне генерал-лейтнанта. Потым — намеснік камандуючага артылерыі СПА Чырвонай Арміі. У лістападзе 1944 г. атрымаў чарговае званне генерал-палкоўніка.

Пасля заканчэння вайны і да красавіка 1951 г. Мікалай Нічыпаравіч з'яўляўся начальнікам штаба войск СПА краіны і адначасова — першым намеснікам камандуючага войскамі СПА, затым — камандуючым гэтымі войскамі. У 1955 г. па стане здароўя М. Нагорны звольніўся ў запас. А праз 30 гадоў, 10 чэрвеня 1985 г., перастала біцца яго сэрца, скончыўся жыццёвы шлях мужнага чалавека.

Два ордэны Леніна, столькі ж ордэнаў Кутузава (I і II ступеняў), чатыры — Баявога Чырвонага Сцяга, Айчыннай вайны, шматлікія медалі — ацэнка яго заслуг дзяржавай.

Да апошніх дзён свайго жыцця М. Нагорны не забываў пра баі ў Іспаніі, пра сваіх сяброў — адважных абаронцаў Мадрыда, Харамы, Гвадалахары.

Святлана КОШУР

(«Беларусіка: Беларусь-Іспанія». Мн., 2005)

Літаратурны календар

Ісак Баруховіч: ён чуў, як расце трава

Сёлета адзначаецца 85-гадовы юбілей з дня нараджэння вядомага савецкага яўрэйскага паэта і нарысіста Ісака Барысавіча Баруховіча (у рускамоўных выданнях падпісваўся — Ісаак Борисов). Нарадзіўся творца ў Беларусі (Гарадзея) у 1923 годзе. Нездоўга да пачатку Вялікай Айчыннай вайны скончыў Настаўніцкі інстытут у Рагачове. У час вайны быў начальнікам асабістай радыёстанцыі вядомага савецкага военачальніка генерала Ватуціна. Пасля вайны жыў у Маскве, дзе працаваў у адміністрацыйным апаратае Саюза пісьменнікаў СССР.

Друкавацца Баруховіч пачаў у 1936 годзе. Свет убачылі тры кнігі яго вершаў на ідыш: «Афн грынем брег» («На зялёным беразе», 1941), «Ін а гутэр шо» («У добры час», 1947), «Бам шайтэр фун ёрн» («Ля вогнішча гадоў», 1974). Быў ён таксама і майстрам малых вершаў (мініяцюраў). Асноўнымі матывамі яго творчасці былі ваенная лірыка, філасофскія разважанні аб сучаснасці. Некаторыя яго кнігі былі перакладзеныя на рускую мову. Памёр у 1972 годзе ў Маскве.

Для нас І. Баруховіч цікавы тым, што ён сваю працоўную біяграфію пачынаў настаўнікам Стрэшынскай сярэдняй школы. Было гэта ў 1940/1941 навучальным годзе. Так сталася, што тады ў гэтай школе вучыўся будучы вядомы беларускі паэт Хведар Жычка (1927–2007). Па просьбе аўтара гэтага артыкула, ён у 1994 годзе напісаў успаміны аб тым часе. Падэем іх у скарачэнні.

«Ісак Барысавіч Баруховіч перад вайной <...> выкладаў беларускую мову і літаратуру ў Стрэшынскай сярэдняй школе, — піша Хведар Жычка. — Вядома, спачатку ніхто з нас не ведаў, што ён піша вершы, пакуль у газеце «Сталінская моладзь» не быў апублікаваны здымак з нарады (рэспубліканскай) маладых пісьменнікаў, якая адбылася ў Мінску. На здымку Ісак Баруховіч чытаў сябрам свае новыя творы. Пісаў ён на яўрэйскай мове, а ў Стрэшынскай раённай газеце «Сталінскі шлях» публікаваў іх у сваім перакладзе на рускую мову. <...> Мы сталі вважачь яго яшчэ больш, прыставалі, каб раскажаў нам, ці бачыў ён жывых Купалу і Коласа, якія яны з выгляду і г.д. Выкладаў і раскажаў ён дужа цікава, хаця і быў малады і сарамлівы <...> А яшчэ помню... як мы, некалькі чалавек з класа не вывучылі напамыць зададзены верш Максіма Багдановіча «З песняў беларускага мужыка». Паставіўшы нам у дзённікі заслужаную ацэнку «дрэнна», Ісак Барысавіч насупіўся, доўга моўчкі стаяў каля дошкі, пазіраючы ў акно. Потым рэзка крутнуўся, загаварыў: «Не разумею, як можна не любіць такую паэзію <...>». Дэкламаваў ён ціха, задуманна, неяк зусім не так, як мы прывыклі раскажываць ля дошкі — з выкрыкамі і

завываннямі. «Чую ў цішыні, як расце трава, — амаль шэптам закончыў ён і тут жа запытаў: — З вас хто-небудзь чуў, як расце трава?» Ідучы на канікулы летам 1941 г., ён абяцаў нам у новым навучальным годзе паказаць сваю кніжку «На зялёным беражку» (так у Хведара Жычкі. — М.Ш.). Але пачалася вайна, ні кніжкі, ні самага Ісака Барысавіча мы ўжо не ўбачылі. Адразу пасля вайны ў нейкім тоўстым маскоўскім часопісе я прачытаў верш І. Баруховіча «Я вставил раму» ў перакладзе на рускую мову Якава Хелемскага. І ўсё — больш я нідзё яго прозвішча не сустракаў, думаў, ці памёр, ці куды з'ехаў. А ён <...> сядзеў у Маскве, змяніўшы літаратурнае прозвішча на псеўданім «Борисов» <...> А я ж вучыўся ў Маскве (у Літаратурным інстытуце імя М. Горкага. — М.Ш.), тысячу разоў праходзіў каля выдавецтва «Советский писатель», дзе ён працаваў рэдактарам; кіраўніком майго творчага семінара і дыпломнай работы быў Якаў Хелемскі, які б мог даць мне яго адрас і г.д. <...> Але лёс злосна пасмяяўся з мяне».

Мікалай ШУКАНАЎ,
супрацоўнік
жлобінскай райгазеты
«Новы дзень»,
краязнаўца

Гавораць людзі аб жыцці...

Незабыўныя сустрэчы з жыцця правінцыйнага журналіста

У размовах з пажылымі вясковымі людзьмі часта можна пачуць нейкае яркае, эмацыянальнае выказванне, нейкую ацэнку ці жарт, якія, хоць іншым разам і стаяць на мяжы прыстойнасці, але захапляюць свежасцю назіранняў, шчырасцю, непасрэднасцю, жывасцю розуму. А некаторыя могуць развесяліць наіўнасцю і скажоным светаўспрыманнем. А некаторыя – засмуціць безнадзейнасцю, што гучыць з вуснаў сталага чалавека, які пражыў жыццё і таму не кідае словы на вецер. Вось тры такія выказванні, якія я пачуў за апошні час, ездзячы па сваіх службовых справах па Талачынскім раёне.

«Мне мышы галаву ад'ядуць»

Жыхарка вёскі Зарэчча, калі зайшоў да яе ў хату высветліць адну акалічнасць з жыцця ўсёй вёскі (былі клопаты з водазабеспячэннем), сустрэла ветлі-

ва, радасна, ахвотна пачала размаўляць, не толькі адказваць на пытанні па тэме, але і распавядаць пра сябе.

– Жыву адна, ёсць дачка, але яна ў Барысаве, і ў яе свая дачка, а значыць, сваё жыццё, свае турботы. У кожнага сваё

жыццё. А ў мяне тэлефон ёсць, і ўсе ходзяць да мяне тэлефанаваць. І мне добра, бо мая хата тут на водшыбе, дык калі б тэлефона не было, то, глядзіш, памру – і мышы галаву ад'ядуць, а ніхто ведаць не будзе. А так, як стану канаць, дык дапаўзу ды папярэдку каго-небудзь.

І ўсё гэта задаволена, нават весела: радасць ад валодання тэлефонам мацнейшая за сум ад адзіноты.

«Бульдозеры павартую, але за салярку не адказваю»

Варанцэвічы. Канец працоўнага дня. Каля крайняй хаты некалькі вялікіх бульдозераў (такіх у гэтым раёне яшчэ не бачыў), а каля іх – нікога. Цікава, якой арганізацыі належыць тэхніка, і што за работы тут будуць весці. Якраз з двара выходзяць пажылыя муж і жонка. Яны і тлумачаць:

– З Віцебска, кабель пракладаюць. На выхадныя дадо-

му паехалі, а нас папрасілі паглядаць за трактарамі.

Муж аўтарытэтна дадае: – Толькі я ім скажаў: салярку зліць у каністры! Бульдозеры ніхто не кране, а за салярку я не адказваю!

Дзень быў спякотны, пад вечар стала халаднець, і, магчыма, адгэтага металабшыўкі бульдозераў дэфармуецца, выдае глухія гукі. Жанчына насцярожана:

– Вось паслухайце, нешта ж стукае. Чамугэта – яны ж не працуюць, і нават саляркі няма?

– Не хвалюйцеся, не ўзарвецца, – жартоўна супакойваю субяседніцу. – І не загарыцца, калі салярка злітая.

– Узрвацца не ўзарвецца, – павучальна адказвае тая, – але ж баюся, каб не зашкодзіла. Можна, гэта для здароўя шкоднае, радыяцыя якая...

Колькі такіх гутарак адбываецца! І пасля кожнай разважаш ці аб розуме чалавека, які быў субяседнікам, ці аб тых вясёлых ці сумных жыццёвых з'явах, аб якіх пачуў ад яго. Незабыўныя сустрэчы, крыніца творчасці для пісьменнікаў і філосафаў.

Сяргей АБРАМОВІЧ

Шыман Старавольскі – «першы ўсходнеславянскі літаратуразнаўца»

Кожная зямля багата сваімі талентамі і сынамі. Імі на праве ганарыцца суайчыннікі. Але разам з тым ёсць імёны, якія нібыта страціліся ў цемры стагоддзяў. Тым не менш, гэтыя асобы вартыя таго, каб іх памяталі і шанавалі іхноў спадчыну. Такое імя трэба ўзгадаць і нам, жыхарам Пружаншчыны. Гэта калісьці слаўты Шыман Старавольскі (1588 – 6 красавіка 1656) – гісторык, літаратуразнаўца, педагог і грамадска-рэлігійны дзеяч. Напэўна, у дадзеным выпадку як нельга лепей падыдуць словы самога Старавольскага: «*Fortuna variabilis, Deus mirabilis...*» – «Лёс пераменлівы, Бог надзвычайны...». У дачыненні да яго лёсу складалася сапраўды так.

Вядома, што Шыман нарадзіўся ў маёнтку Стараволя. Крыніцы сведчаць, што ён быў сынам «беднага баярына з-пад Пружан». Усё яго жыццё было звязана з прыдворнымі коламі і знакамітымі асобамі Рэчы Паспалітай. Маладыя гады ён правёў пры двары вышэйшага гетмана Вялікага княства Літоўскага Яна Замойскага, дзе сустракаўся з прадстаўнікамі многіх замжных родаў. Менавіта тут ён набыў пэўны аўтарытэт, да яго суджэнняў прыслухоўваліся. У 1608–1612 гг. яму, як чалавеку даволі адукаванаму, сур'ёзнаму і адказнаму, было даручана суправаджаць маладых князёў Астрожскіх у іх падарожжы па Еўропе. У час гэтай вандроўкі ён пазнаёміўся з выдатнымі людзьмі таго часу, з дасягненнямі еўрапейскай навукі і культуры. Магчыма, гэта паўплывала на жаданне маладога Шымана самому набыць выдатную адукацыю. Ён навучаўся ў Лёвенскім (Галандыя) і Кракаўскім (Польшча) універсітэтах (1618–1619) і цыстэрцыянскім кляштары ў Вонхацку (1619–1620). Вучоба ў гэтых установах патрабавала ад маладога шляхціца дасканалы валодання старажытнымі мовамі – лацінскай, грэчаскай, яўрэйскай, якія ён добра засвоіў. У 1620–1621 гг. Старавольскі заняў пасаду сакратара і стаў асабістым гістарыёграфам вялікага гетмана Вялікага княства Літоўскага Яна Караля Хадкевіча. Адукаванасць і дасвечанасць у многіх

галінах ведаў прынеслі яму папулярнасць сярод магнатаў дзяржавы. Яны даручалі Старавольскаму апеку над сваімі дзецьмі падчас іх вучобы ў еўрапейскіх краінах. У розныя часы ён суправаджаў сыноў Сапегаў, Патоцкіх, Канецпольскіх. Але сам Ш. Старавольскі марыў займацца навукай. У той час толькі прыняцце духоўнага сану магло дапамагчы гэтаму, што ён і здзейсніў у 1639 г. Праз некаторы час не толькі магнатэрыя, але і рэлігійная супольнасць Рэчы Паспалітай прызналі яго дзейнасць вартай увагі. У 1655 г. Шыману была прапанавана прэстыжная пасада вавельскага каноніка (у кракаўскім каралеўскім замку).

Найбольш гэтага чалавека цікавіла гісторыя, а таксама тэалогія (бога-спазнанне, навука аб існаванні Бога), права, палітыка, ваенная справа, эканоміка і музыка.

Сярод яго першых твораў трэба ўзгадаць гістарычную працу «*Пра дзеянні Жыгімонта I*» (1616), якая была створана на падставе сярэднявечных хронік Я. Гербурта, Марціна і Яўхіма Бельскіх, а таксама ўспамінаў бацькі Шымана Старавольскага, які быў сведкам многіх падзей, у першую чаргу ваенных, бо галоўным абавязкам і гонарам шляхціца была вайсковая служба (магчыма, бацька ўдзельнічаў у Лівонскай вайне 1558–1583 гг.). Тут былі апісаны не толькі сучасныя яму падзеі, але і ранейшыя – гераічная барацьба з крыжакімі і татарамі, барацьба за аб'яднанне ВКЛ, перамога ў Аршанскай бітве 1514 г. і інш. Гэты твор павінен быў натхняць шляхту на ваяўнічыя дзеянні перад непалярным у грамадстве паходам на Маскву на чале з каралевічам Уладзіславам, які марыў заняць расійскі трон. Хутчэй за ўсё гістарычны твор быў напісаны па загадзе каралеўскага двара, аднак гэта не знізіла яго навуковай якасці.

Цікавіўся Старавольскі выдатнымі асобамі дзяржавы. У адным з галоўных яго твораў, які не страціў каштоўнасці па сённяшні дзень, «*Сто польскіх пісьменнікаў*» (Франкфурт, 1625) былі змешчаны біяграфіі 172 (у перавыданні 1627 г. у Венецыі – 232) выдатных тэолагаў, прамоўцаў, гісторыкаў, філосафаў, лекараў, матэматыкаў. У ёй спачатку змяшчаліся духоўныя аўтары, а потым свецкія ў чарговасці, вызначанай паводле

займаемай пасады. Наш зямляк быў чалавекам свайго часу і таму, ствараўшы гэты своеасаблівы слоўнік, як зараз кажучы, «трымаў субардынацыю», размясціўшы біяграфіі менавіта так. У дадатак да гэтай працы выйшлі таксама творы «*Пра знакамітых сармацкіх прамоўцаў*» (1628), «*Сармацкія ваяры*» (1631) і «*Жыццё кракаўскіх біскупаў*» (1654). На прыкладзе жыцця і дзейнасці выдатных асоб усходне-славянскай і ліцвінскай мінуўшчыны (Уладзіміра Святаслававіча, Вітаўта, Яна Хадкевіча, Канстанціна Астрожскага і інш.) Шыман Старавольскі імкнуўся абудзіць у суайчыннікаў мужнасць і іншыя дабрачыннасці. Першая і другая працы не толькі ўтрымлівалі біяграфіі, але і паказвалі сувязь гістарычнага мінулага славянскіх краін і народаў. Крыніцамі для гэтых твораў служылі працы ранейшых аўтараў – Яна Длугаша, Мацея Стрыйкоўскага, Марціна Кромера і інш. Ён выдаў таксама ўнікальны збор эпітафій з усёй Рэчы Паспалітай «*Надмагіллі сарматаў*» (1655). Сарматызм стаў на той час ужо афіцыйнай ідэалогіяй польска-літоўскай гісторыі, якая грунтавалася на тэорыі пра старажытнае ваяўнічае племя сарматаў як непасрэдных продкаў польскай і ліцвінскай шляхты. Амаль усе гісторыкі Рэчы Паспалітай таго часу, у тым ліку і наш зямляк, прытрымліваліся гэтай думкі, таму ў назвах твораў Старавольскага слова «сармат» атаясамліваецца са словам «шляхціц». Выдатны даследчык не мог абмінуць педагогічную дзейнасць. У 1620 г. з-пад пяра Ш. Старавольскага выйшаў першы ў свеце дапаможнік для студэнтаў па ме-

тадалогіі гісторыі – «*Гістарычная справа, або Трактат пра сапраўдны і карысны спосаб чытання гісторыі*».

Старавольскі з'яўляецца адным з пачынальнікаў гістарычнага краязнаўства. У працы «*Польшча*» (1632) ён змясціў геаграфічныя нарысы і апісанне жыцця жыхароў Вялікай і Малой Польшчы, Літвы, Беларусі, Украіны, Прусіі, Памор'я, Мазовіі, Жамойці, Інфлянтаў (Лівоніі). Тут жа ён пазнаёміў чытачоў з мясцовасцямі, знакамітымі сваімі помнікамі і архітэктурай (напрыклад, апісаў Ружанскі замак Сапегаў), расказаў аб характарах жыхароў розных частак Рэчы Паспалітай, іх адзённі, ежы, прывілеях, законах, рэлігіі, прыродных багаццях. Цікава, што ў сваім даследаванні ён атаясамліваў розныя часткі ВКЛ з гістарычнымі назвамі, але не зусім так, як лічылася ў той час, а тым больш, прынята сучаснай навукай. Гэта асабліва тычыцца так званай Чорнай Русі, якую лакалізуецца ў Панямонні. Так, паводле Старавольскага, Белая Русь – частка ВКЛ, Чырвоная – усё ўкраінскія землі Рэчы Паспалітай, а Чорная – Маскоўская дзяржава і «*правінцыя Чарнігаўская*».

Наш зямляк крытычна ставіўся да развіцця сваёй краіны. Прааналізаваўшы тагачаснае палітычнае і эканамічнае становішча Рэчы Паспалітай, якая ўжо пагружалася ў глыбокі крызіс, ён паказаў, у чым моц, а ў чым слабасць гэтай дзяржавы. Такія звесткі ўтрымліваліся ў творах Старавольскага «*Польскі шляхціц*» (1628), «*Правы рыцар*» (1648), «*Рэфармацыя звычайная*» (1650).

Сярод іншых значных работ нашага суайчынніка – публіцыстычны твор, прысвечаны апекуну Старавольскага, «*Прамова на смерць Яна Караля Хадкевіча*» (1622) і рэлігійна-гістарычны трактат «*Кароткі выгляд сабораў як усяленскіх, так і памесных, шануемых грэчаскай і лацінскай царквамі*» (1654).

Жыццё і дзейнасць Шымана Старавольскага вывучана мала, а на радзіме яго імя, на вялікі жаль, забыта. Але даследчыкі сцвярджаюць, што Францыск Скарына быў першым усходне-славянскім першадрукаром, а Шыман Старавольскі – «*першым усходнеславянскім літаратуразнаўцам*». Аднак сферы яго дзейнасці, як бачым, былі значна шырэйшыя. Сучасныя навукоўцы падлічылі, што яго спадчына складае каля 70 тамоў даследаванняў па розных галінах ведаў, напісаных на польскай і лацінскай мовах.

Наталія ПРАКАПОВІЧ, настаўніца, г. Пружаны

Тытульны аркуш працы Ш. Старавольскага

Лістапад

18 – Лёсік Язэп (Іосіф) Юр’евіч (1883, Стаўбц. р-н – 1940), мовазнавец, пісьменнік, педагог, акадэмік НАН Беларусі, грамадска-палітычны дзеяч – 125 гадоў з дня нараджэння.

19 – Засім Мікола (Мікалай Арцёмавіч) (1908, Пружан. р-н – 1957), паэт – 100 гадоў з дня нараджэння.

20 – Янішчыц Яўгенія Іосіфаўна (1948, Пін. р-н – 1988), паэтэса, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1978) і Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Я. Купалы (1986) – 60 гадоў з дня нараджэння.

21 – «Белсаюздрук», гандлёвае РУП (1918) – 90 гадоў з часу заснавання.

25 – Волкаў Анатоль Валянцінавіч (1908–1985), карыкатурыст, кніжны графік, плакатыст, жывапісец – 100 гадоў з дня нараджэння.

30 – Буйніцкі Казімір Андрэевіч (1788–1878), пісьменнік, публіцыст, краязнавец – 220 гадоў з дня нараджэння.

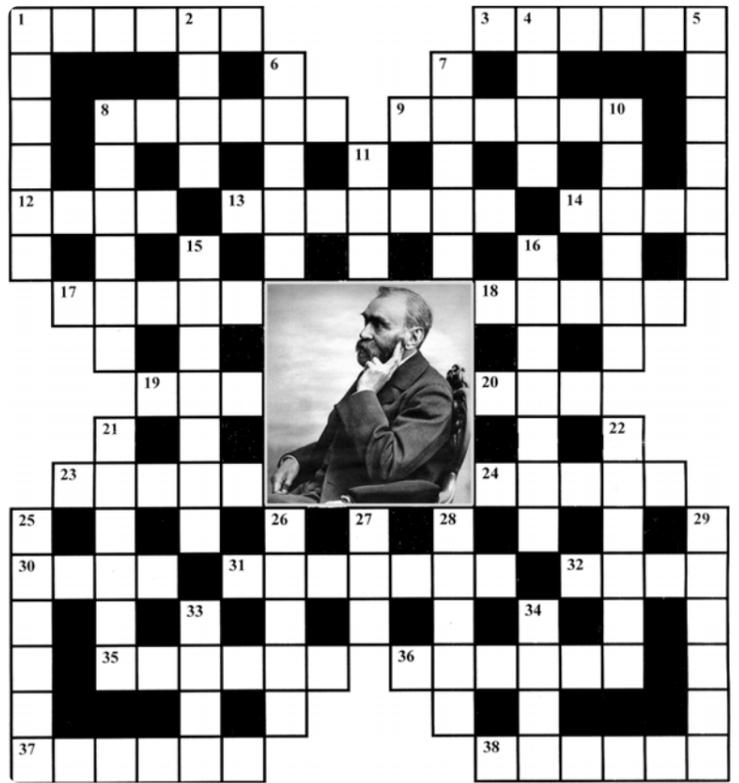
30 – Веткаўскі музей народнай творчасці (1978) – 30 гадоў з часу заснавання (адкрыты 01.11.1987).

Уздоўж

1. Шэлдан Лі ... Амерыканскі вучоны (сапраўднае прозвішча Глухоўскі), лаўрэат Нобелеўскай прэміі па фізіцы за 1979 г. Бацькі яго – ураджэнцы г. Бабруйска. **3.** ... Сян-кевіч. Польскі пісьменнік, адзін з першых лаўрэатаў Нобелеўскай прэміі па літаратуры (1905 г.). Доўгі час жыў і працаваў на Астравеччыне. **8.** Жыхар адной з рэспублік Рсійскай Федэрацыі. **9.** Фрэдэрык ... Амерыканскі вучоны, лаўрэат Нобелеўскай прэміі па фізіцы за 1995 г. Карані яго радаводу з г. Пінска. **12.** ... Бунін. Выдатны рускі пісьменнік, лаўрэат Нобелеўскай прэміі па літаратуры за 1933 г. Карані радаводу яго на Беларусі, як сам ён адзначыў у аўтабіяграфіі. **13.** Нобелеўскі ... Калегіяльны орган, які робіць заключэнне аб прысуджэнні прэміі. **14.** ... Бенц. Імя першага вынаходніка аўтамабіля (1886 г.). **17.** Сталіца еўрапейскай краіны, у якой А. Нобелем у 1895 г. быў падпісаны тэстамент (завяшчанне) наконт прэміі з яго фонду. **18.** Анатоль ... Выдатны французскі пісьменнік, лаўрэат Нобелеўскай прэміі па літаратуры за 1921 г. **19.** Ігар ... Выдатны расійскі вучоны, лаўрэат Нобелеўскай прэміі па фізіцы за 1958 г. **20.** Прадукты харчавання. **23.** Іцхак ... Ізраільскі дзяржаўны дзеяч, лаўрэат Нобелеўскай прэміі міру за 1994 год. Маці яго – ураджэнка Магілёва. **24.** ... Садат. Імя віцэ-прэзідэнта Егіпта, лаўрэата Нобелеўскай прэміі міру за 1978 г. **30.** Аўтар эпічных твораў. **31.** ... Бегін. Былы ізраільскі прэм’ер-міністр, пісьменнік, паліглот, лаўрэат Нобелеўскай прэміі міру за 1978 г. Ураджэнец г. Брэста. **32.** ... Хігер. Амерыканскі вучоны, лаўрэат Нобелеўскай прэміі па хіміі за 2000 г. Карані яго радаводу на Беларусі. **35.** Ясір ... Лідэр арганізацыі Вызвалення Палестыны, лаўрэат Нобелеўскай прэміі міру за 1994 г. **36.** Найлепшы вынік у чым-небудзь. **37.** Адукацыя. **38.** Залаты ... Узнагарода з выявай А. Нобеля, якую атрымоўвае кожны лаўрэат разам з чэкам.

Упоперак

1. Рагнар ... Шведскі вучоны, лаўрэат Нобелеўскай прэміі па фізіялогіі і медыцыне за 1967 г.

2. Сталіца еўрапейскай краіны, дзе акрамя г. Стакгольма, уручаюцца Нобелеўскія прэміі. **4.** Старадаўняя гаспадарчая пабудова. **5.** Вышэйшая асоба Швецыі, якая зацвердзіла ў 1900 г. праект статуту па Нобелеўскіх прэміях. **6.** Васіль ... Народны пісьменнік Беларусі, выдатны грамадскі дзеяч, якога вылучалі на Нобелеўскую прэмію па літаратуры. **7.** ... Алфёраў. Вядомы рускі вучоны, лаўрэат Нобелеўскай прэміі па фізіцы за 2000 г. Як і яго бацькі, ураджэнец Беларусі. **8.** Інтэнсіўная крыніца радыёвыпраменьвання (астр.). **10.** Шчыльнае ўкладанне па паверхні чаго-небудзь. **11.** Найвышэйшы ўзровень у горных гарадах, уздым у навуцы, літаратуры і інш. (перан.). **15.** Моцнае выбуховае рэчыва, вынаходнікам якога з’яўляецца Альфрэд Нобель. **16.** Горад на Брэстчыне – радзіма бацькі амерыканскага вучонага, лаўрэата Нобелеўскай прэміі па фізіцы за 1995 г. Марціна Перла. **21.** Пётр ... Буйны расійскі

вучоны, лаўрэат Нобелеўскай прэміі па фізіцы за 1978 г. **22.** Нобелеўскі ... Публічнае паведамленне, якое кожны лаўрэат павінен зрабіць у Стакгольме пасля атрымання прэміі. **25.** Гарадскі пасёлак на Гродзеншчыне, дзе нарадзіўся англійскі вучоны, лаўрэат Нобелеўскай прэміі па хіміі за 1982 г. Аарон Круг. **26.** Спосаб спазнання з’яў прыроды і грамадскага жыцця. **27.** Томас ... Выдатны нямецкі пісьменнік, лаўрэат Нобелеўскай прэміі па літаратуры за 1929 г. **28.** Шымон ... Прэзідэнт Ізраіля, пісьменнік, лаўрэат Нобелеўскай прэміі міру за 1994 г. Ураджэнец в. Вішнева Валожынскага раёна. **29.** Назва самага высокага вадаспаду ў свеце. **33.** Якаб ... Гоф. Нідэрландскі вучоны, самы першы лаўрэат Нобелеўскай прэміі па хіміі (1901 г.). **34.** Прастора, дзеянне якіх-небудзь сіл.

Склаў Лявон ЦЕЛЕШ,
г. Дзяржынск

Ціхая восень

Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

Курэнне ў пасцелі

Пераважная большасць загінулых у агні – людзі ў нецвярозым стане (60%). Асноўная прычына гібелі дарослых – курэнне ў пасцелі. Яно застаецца адной з галоўных прычын узнікнення пажараў. Так, 22 верасня адбылося загаранне маёмасці ў кухні адной з мінскіх кватэр па вул. Ляўкова, 10. Падчас тушэння пажару ў памяшканні кухні выратавальнікамі быў знойдзены труп гаспадара кватэры. Працаўнікі МНС эвакуавалі 17 чалавек. Прычына пажару, паўторм – курэнне ў нецвярозым стане.

Прыватны сектар

Як паказваюць апошнія пажарна-тэхнічныя абследаванні прыватнага сектара Мінска, супрацьпажарны стан некаторых жылых дамоў знаходзіцца на вельмі нізкім узроўні. Большасць з іх эксплуатаюцца з парушэннем нормаў і правілаў пажарнай бяспекі, а асноўнымі з’яўляюцца наступныя:

- у якасці ўцяпляльніка на паддашку выкарыстоўваюцца згаральныя матэрыялы (пілавінне, салома);
- захоўваюцца асабістыя рэчы жыхароў, згаральныя прадметы, колькасць якіх значна вялікая;
- у якасці коміна ў межах гарышча выкарыстоўваюцца азбестацэментныя трубы;
- нярэдка у электралічальных выкарыстоўваюцца некалібраваныя плаўкія ўстаўкі замест засцерагальнікаў;
- няма супрацьпажарнай адлегласці паміж будынкамі.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 г.)

Ж

Ж – восьмая літара беларускага алфавіта. Мае паходжанне з розных старажытных моваўтварэнняў. Лічбавага значэння не мела. У сучаснай беларускай мове выяўляе шумны звонкі зацвярдзелы шчыліны пярэдняязычны зычны гук «ж» («жыта»), а перад глухімі зычнымі і на канцы слоў «аглушваецца» на «ш». Мае ўласцівасць на спалучэнне «дж» («дажджы»).

ЖАБІНКА – горад, цэнтр Жабінкаўскага р-на, пры ўпадзенні р. Жабінка ў Мухавец. За 30 км ад Брэста. Пасёлак узнік у канцы XIX ст. пры чыгуначнай станцыі. У пачатку XX ст. пачалі працаваць сукнавальня і лесапілня. Пасля знаходжання з 1921 г. у складзе Польшчы ў 1940-м – цэнтр раёна. З 1970-га – горад. Ёсць прамысловасць мясцовага значэння. Помнік архітэктуры – Пакроўская царква XIX ст.

«ЖАБКА» – беларускі мужчынскі танец-жарт на калядзінных ігрышчах. У наш час захавалася як дзіцячая гульня, што адбываецца без музыкі. Танец выконваўся пад прыпеўкі.

ЖАБРАКІ – люд, які ў свой час існаваў за кошт міласціны і ахвяраванняў: беззямельныя і збеглыя сяляне, гарадская беднота, калекі, сіроты, састарэлыя. Жабравалі і вандроўныя – рамеснікі, манахі, студэнты і інш. Для іх былі падарункі шчодрых людзей і дзяржаўная дапамога (харчаванне, начлег). Бедныя сем’і насылялі прасіць спажытку сваіх дзяцей. Да шчырых жабракоў у беларусаў была спагада і з-за пастаянных войнаў, ахвяр і страт, а таксама з-за розных эпідэміяў. Для зможных была пагарда, калі яны не спрыялі гартным у час рэлігійных свят і ўрачытасцей. У XVI–XIX стст. у ВКЛ пры гарадскіх магістратах-радах існавалі спецыяльныя службовыя чыны – «старасты калецкія», якія складалі асобныя «рэестры калецкія» і сачылі за

жыццём жабракоў. У XVI–XIX стст. у многіх беларускіх гарадах (Капыль, Магілёў, Слуцк і інш.) ажыццяўлялі дзейнасць адмысловыя суполкі – «цэхі ўломныя», «брацтвы жабрачыя» і інш., якія мелі свае статуты, органы самакіравання, часам – прывілеі, касы ўзаемадапамогі і інш. Часта жабракі, каб захаваць свае «кормныя» сакрэты ці патаемныя справы, хто іх падкормліваў і частку выдзеленых сродкаў браў сабе, карысталіся ўмоўнымі мовамі («Адверніцкая гаворка», «Любецкі лемент», «Семежайскія жабракоў мова»). З-за гэтых і іншых прычын паслугамі жабракоў у розныя часы карысталіся і розныя прыватныя і дзяржаўныя спецслужбы. У канцы XX ст. у СССР па пэўных грамадска-палітычных і эканамічных прычынах з’явілася катэгорыя жабракоў пад рознымі назвамі: «бічы», «бамжы» і інш.

Выканкам ГА «Беларускі фонд культуры» і рэдкалегія «Краязнаўчай газеты» выказваюць шчырыя спачуванні сям’і саветніка Пасольства Рэспублікі Беларусь у Рэспубліцы Польшча Тадэвуша Іванавіча Стружэцкага з нагоды заўчаснай смерці ягонай матулі – **Марыі Восіпаўны Стружэцкай.**